

Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita Polska

Dofinansowane przez Unię Europejską

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie

Koncepcja Ekomuzeum „Chleb i Coś do Chleba”

Gmina Staszów

Staszów, 2025

Zadanie realizowane przez Fundację Socjometr Laboratorium Rozwiązań Społecznych w ramach umowy nr 02/2025/EKO z 1.07.2025, polegające na „**Opracowaniu koncepcji Ekomuzeów – opracowanie dokumentów koncepcyjnych oraz przeprowadzenie warsztatów.**” w ramach operacji własnej „EKOMUZEUM Białe Ługi” w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju realizowanej przez Lokalną Grupę Działania "Białe Ługi" w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – komponent wdrażanie LSR.

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Wprowadzenie do idei ekomuzeów.....	4
2.1. Model działania ekomuzeum	4
2.2. Korzyści z tworzenia ekomuzeum.....	5
3. Charakterystyka miasta i gminy Staszów.....	6
3.1. Ogólna charakterystyka administracyjno-geograficzna.....	6
3.2. Potencjał społeczny, kulturowy, przyrodniczy, historyczny i turystyczny	8
4. Struktura i rola partnerstwa.....	11
4.1. Włączenie społeczne na etapie tworzenia dokumentu	11
4.2. Partnerstwo lokalne na rzecz ekomuzeum	11
5. Przebieg trasy – opis punktów i atrakcji	12
5.1. Ogólne założenia ekomuzeum	12
5.2. Lista i opis punktów.....	13
5.3. Układ Ekomuzeum „Chleb i Coś do Chleba”	21
6. Plan realizacji koncepcji	21
7. Lista projektów do realizacji	23
Spis tabel, rysunków	26
Bibliografia	27
Załącznik 1 – mapa Ekomuzeum „Chleb i Coś do Chleba”	29
Załącznik 2 – Lista partnerów.....	30

1. Wstęp

Niniejszy dokument stanowi koncepcję utworzenia ekomuzeum w Gminie Staszów – innowacyjnej formy sieciowej prezentacji i ochrony dziedzictwa lokalnego. Opracowanie to powstało w ramach realizacji zadania polegającego na „Opracowaniu koncepcji Ekomuzeów – opracowanie dokumentów koncepcyjnych oraz przeprowadzenie warsztatów”, będącego częścią operacji własnej „EKOMUZEUM Białe Ługi”.

Zadanie realizowane jest w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju przez Lokalną Grupę Działania "Białe Ługi", w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027, dla interwencji I.13.1 LEADER / Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – komponent wdrażanie LSR.

Wykonawcą zadania jest Fundacja Socjometr – Laboratorium Rozwiązań Społecznych, która odpowiada za jego kompleksową realizację, w tym:

- przeprowadzenie warsztatów w każdej z siedmiu gmin członkowskich LGD „Białe Ługi”, dotyczących tworzenia i funkcjonowania ekomuzeów,
- opracowanie dokumentów koncepcyjnych dla każdej pętli ekomuzeum.

Proces tworzenia koncepcji odbywa się we współpracy z lokalnymi partnerami – koordynatorami gminnymi oraz uczestnikami grup inicjatywnych, którzy wnoszą swoją wiedzę, doświadczenie i znajomość lokalnych zasobów.

Celem dokumentu jest przedstawienie całościowej wizji powstania ekomuzeum w gminie Staszów, obejmującej zarówno diagnozę zasobów lokalnych, jak i propozycję ich trwałego i angażującego udostępnienia mieszkańcom oraz odwiedzającym. Koncepcja została opracowana na podstawie warsztatów przeprowadzonych z udziałem interesariuszy lokalnych w lipcu 2025 r. i stanowi rezultat wspólnego namysłu nad tym, jak poprzez ekomuzeum rozwijać tożsamość, turystykę i współpracę w regionie.

Ekomuzeum to innowacyjna formuła oddolnego muzeum „bez ścian”, którego twórcami i opiekunami są sami mieszkańcy danego obszaru. W przeciwieństwie do klasycznych muzeów, ekomuzeum nie koncentruje eksponatów w jednym budynku – przeciwnie: rozacza je w terenie, łącząc ludzi, miejsca, historie i działania we wspólną opowieść. Takie podejście pozwala na pielęgnowanie lokalnej tożsamości, aktywizację społeczności i tworzenie zrównoważonej oferty turystycznej, opartej na autentyczności, dziedzictwie i partnerstwie.

W niniejszym dokumencie przedstawiono zarówno kontekst lokalny, jak i konkretne działania prowadzące do uruchomienia pętli ekomuzeum w Gminie Staszów. W dalszych częściach opracowania ujęto charakterystykę zasobów i partnerstwa, opis zaproponowanej trasy, plan realizacji oraz listę projektów wspierających rozwój tej inicjatywy.

2. Wprowadzenie do idei ekomuzeów

Ekomuzeum to szczególna forma oddolnie tworzonej instytucji kultury, która obejmuje swoim zasięgiem cały obszar zamieszkiwany przez wspólnotę lokalną. To nie tylko zestaw zbiorów i eksponatów, ale przede wszystkim proces wspólnego definiowania i udostępniania dziedzictwa przez mieszkańców danego regionu. Ekomuzeum powstaje tam, gdzie ludzie decydują się wspólnie chronić i interpretować swoje zasoby: kulturowe, przyrodnicze, historyczne czy społeczne.

Jego istotą jest autentyczność, powiązanie z konkretnym miejscem i aktywny udział społeczności lokalnej. Ekomuzeum nie ogranicza się do jednego budynku czy lokalizacji, lecz tworzy strukturę otwartą, zakorzenioną w przestrzeni wiejskiej i małomiasteczkowej, która zaprasza do odkrywania lokalnego dziedzictwa poprzez doświadczenie, kontakt i współtworzenie.

Ekomuzeum może przyjmować formę szlaku tematycznego, sieci powiązanych ze sobą punktów lub struktury partnerskiej, której członkowie wspólnie kształtują narrację i ofertę dla mieszkańców oraz odwiedzających.

2.1. Model działania ekomuzeum

Ekomuzeum opiera się na czterech kluczowych elementach, które muszą występować razem, aby całość była spójna, trwała i skuteczna:

1. **Partnerstwo** – Tworzenie ekomuzeum wymaga współpracy mieszkańców, liderów lokalnych, instytucji, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców, szkół i samorządów. To oni decydują, co stanowi wartość, jak ją chronić i w jaki sposób pokazywać innym. Partnerstwo jest podstawą wiarygodności, autentyczności i zaangażowania.
2. **Zasoby lokalne** – Bez zasobów nie ma ekomuzeum. Mogą to być zasoby materialne (np. budynki, pomniki przyrody, krajobraz) i niematerialne (np. legendy, umiejętności rzemieślnicze, lokalne obrzędy). To, co najważniejsze, to spojrzenie na nie nie jak na "eksponaty", lecz żywe elementy tożsamości i potencjału rozwojowego.
3. **Narracja** – Ekomuzeum potrzebuje osi opowieści – spójnej koncepcji, która łączy zasoby w logiczną całość i nadaje im znaczenie. Narracja może dotyczyć konkretnego tematu (np. woda, rzemiosło, kobieta na wsi) lub być wielowątkowa, ale zawsze musi być czytelna, wspólna i zrozumiała.
4. **Pętla ekomuzeum** – To fizyczna realizacja opowieści – trasa piesza, rowerowa lub objazdowa łącząca miejsca, które wspólnie tworzą ofertę ekomuzeum. Jej znaczenie wykracza poza funkcję szlaku turystycznego – to narzędzie integracji, promocji, edukacji i animacji lokalnej.

Działanie ekomuzeum ma charakter systemowy – poszczególne elementy wzajemnie się uzupełniają i wzmacniają. Brak jednego z nich (np. zaangażowania mieszkańców, konkretnej narracji lub spójnej trasy) osłabia jakość i trwałość całego przedsięwzięcia.

2.2. Korzyści z tworzenia ekomuzeum

Tworzenie ekomuzeum niesie za sobą wieloaspektowe korzyści, obejmujące sferę społeczną, kulturową, edukacyjną i gospodarczą. Poniżej przedstawiono najważniejsze z nich:

1. **Wzmacnianie tożsamości lokalnej** – Ekomuzeum pozwala mieszkańcom na nowo odkryć wartość miejsca, w którym żyją. Daje narzędzia do pielęgnowania wspólnotowej pamięci i narracji, buduje dumę z lokalnych korzeni i historii. Umożliwia przekazywanie tradycji między pokoleniami i wzmacnia emocjonalne powiązanie z regionem.

2. **Ochrona i upowszechnianie dziedzictwa** – Zarówno materialnego, jak i niematerialnego. Ekomuzeum umożliwia identyfikację i inwentaryzację zasobów, ale też ich aktywne udostępnianie: przez warsztaty, wydarzenia, opowieści i praktyki codzienne. To nie "ochrona przez zamknięcie", ale **ochrona przez używanie i ożywanie**.
3. **Rozwój oferty turystycznej** – Ekomuzeum stanowi atrakcyjne narzędzie tworzenia oferty turystycznej opartej na lokalnym potencjale. Bez konieczności kosztownych inwestycji, można stworzyć interesującą trasę, wydarzenie czy produkt regionalny, który przyciągnie odwiedzających i wydłuży ich pobyt.
4. **Rozwój lokalnej współpracy i kapitału społecznego** – Proces tworzenia ekomuzeum wymaga współpracy: między sołectwami, między instytucjami i sektorami. Wzmacnia zaufanie, poczucie sprawczości i kompetencje uczestników. Z czasem może stać się podstawą nowych inicjatyw i partnerstw.
5. **Edukacja i animacja** – Ekomuzeum to narzędzie edukacji nieformalnej, opartej na doświadczeniu i uczestnictwie. Służy jako przestrzeń uczenia się między pokoleniami, rozwijania kompetencji obywatelskich, kulturowych i ekologicznych. Może być wykorzystane przez szkoły, biblioteki, organizacje pozarządowe i samych mieszkańców.
6. **Impuls dla lokalnej gospodarki** – Poprzez tworzenie i promocję produktów lokalnych, rozwój usług turystycznych, gastronomicznych i edukacyjnych, ekomuzeum przyczynia się do tworzenia miejsc pracy i wzrostu dochodów. Zyskują zarówno przedsiębiorcy, jak i rolnicy, rzemieślnicy, artyści, animatorzy.
7. **Wzmacnianie marki i rozpoznawalności regionu** – Ekomuzeum może stać się wizytówką gminy lub regionu – nowoczesnym, angażującym produktem terytorialnym, łączącym tradycję z innowacją.

Wszystkie te korzyści razem budują trwałą wartość dodaną dla mieszkańców, gości i instytucji lokalnych. Ekomuzeum nie jest jedynie projektem turystycznym – to długofalowy proces rozwoju lokalnego, oparty na kapitale dziedzictwa i współpracy.

3. Charakterystyka miasta i gminy Staszów

3.1. Ogólna charakterystyka administracyjno-geograficzna

Gmina Staszów, położona w południowo-wschodniej części województwa świętokrzyskiego, jest największą gminą w powiecie staszowskim – zarówno pod względem powierzchni (227 km²), jak i liczby mieszkańców (24 105 osób w 2024 roku). Siedzibą gminy jest miasto Staszów, usytuowane nad rzeką Czarną Staszowską, w malowniczym regionie styku trzech jednostek geograficznych: Gór Świętokrzyskich, Sandomierszczyzny i Ponięcia, na obszarze Wyżyny Kielecko-Sandomierskiej.

Gmina ma charakter miejsko-wiejski – obejmuje miasto Staszów oraz 35 sołectw.

To zróżnicowany przestrzennie i funkcjonalnie obszar, w którym dominują mozaiki pól, lasów, dolin rzecznych i drobnych osad wiejskich, łączące się z miejskim centrum – miastem Staszów. Lokalizacja w centralnej części południowego pasa województwa sprzyja integracji komunikacyjnej i rozwojowi regionalnemu – przez gminę przebiegają trzy drogi wojewódzkie: 764 (Kielce–Staszów–Połaniec), 757 (Opatów–Staszów–Stopnica) i 765 (Chmielnik–Staszów–Osiek). Do Kielc jest zaledwie 54 km, a do Krakowa 120 km.

Z punktu widzenia demograficznego, gmina doświadcza – podobnie jak wiele podobnych samorządów – powolnego, ale systematycznego spadku liczby mieszkańców: w ciągu 5 lat (2019–2024) liczba ludności zmniejszyła się o blisko 1 500 osób, co oznacza spadek o ponad 5%. Równoległe rośnie wskaźnik obciążenia demograficznego – liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym wzrosła z 67,1 w 2019 r. do 75,5 w 2024 r., co potwierdza starzenie się populacji. Zmniejsza się również liczba urodzeń (z 251 w 2019 r. do 118 w 2024 r.), a jednocześnie rośnie liczba zgonów (z 251 do 284). Od 2020 r. utrzymuje się też ujemne saldo migracji – w 2024 r. wyniosło ono -154 osoby.

Pomimo tego trendu, dane o dochodach i wydatkach gminy na mieszkańca wskazują na istotne działania rozwojowe: dochody per capita wzrosły z 4 622 zł (2019) do niemal 6 000 zł w rekordowym 2021 r., a wydatki osiągnęły maksimum w 2022 r. (6 150 zł per capita). Gmina zwiększyła także dostępność mieszkań – wskaźnik nowych mieszkań oddanych do użytkowania na 10 tys. mieszkańców utrzymuje się na stabilnym poziomie, wynoszącym w 2024 roku 26,8 (co jest wyższe niż w latach 2019 i 2023).

Infrastruktura podstawowa jest na dobrym poziomie: ponad 89% mieszkańców korzysta z wodociągów, a ponad 74% z kanalizacji. Odsetek mieszkańców objętych dostępem do gazu systematycznie rośnie – z 54,8% w 2019 r. do ponad 61% w 2023 r. Gmina posiada też 7,4 km dróg rowerowych oraz lokalne plany zagospodarowania przestrzennego obejmujące ok. 1% powierzchni – co sygnalizuje potencjał rozwoju kierowanego w przyszłości.

Struktura osadnicza gminy sprzyja rozwojowi ekomuzeum – obejmuje zarówno zwarte zespoły miejskie, jak i wiejskie enklawy z wysokim potencjałem kulturowym, krajobrazowym i społecznym. Dzięki położeniu na styku kilku mikroregionów krajobrazowych i historycznych, Gmina Staszów łączy cechy Małopolski, Sandomierszczyzny i Pomorza, co czyni ją atrakcyjnym i zróżnicowanym przestrzennie obszarem do projektowania rozproszonych form turystyki, edukacji i narracji o dziedzictwie lokalnym.

Nie sposób opisać Gminy Staszów bez odniesienia do jej życia kulturalnego, które – mimo zmniejszającej się liczby mieszkańców – rozwija się dynamicznie i ma realny wpływ na integrację społeczności lokalnej. W gminie działa jedna biblioteka z 5 filiami w miejscowościach: Koniemtoty, Kurozwęki, Sztombergi, Wiązownica i Wiśniowa – ich liczba nie zmienia się od lat, co świadczy o stabilnej obecności infrastruktury kultury w przestrzeni lokalnej.

Warto jednak zwrócić uwagę na rosnącą aktywność użytkowników: liczba czytelników bibliotek wzrosła z 3 728 osób w 2019 r. do 3 504 w roku 2024, przy czym systematycznie zwiększa się też liczba wypożyczeń na 1 czytelnika – z 22,7 do 22,8 woluminów rocznie. Jeszcze silniejszy wzrost dotyczy wydarzeń organizowanych przez instytucje kultury: od 81 wydarzeń w 2020 roku (czas pandemii) do aż 284 w 2024 roku – oznacza to ponad trzykrotny wzrost w ciągu czterech lat. Liczba uczestników tych wydarzeń wzrosła z 12 500 do blisko 50 000 osób rocznie, co stanowi imponujący wynik dla gminy tej wielkości.

Obok wydarzeń instytucjonalnych, istotną rolę odgrywają koła, kluby i sekcje tematyczne – w 2024 roku funkcjonowało ich 12, zrzeszających 235 aktywnych członków. Choć liczba grup artystycznych spadła (w ostatnich latach zanikła formalna działalność amatorskich zespołów), to dane

o wydarzeniach i uczestnictwie potwierdzają wysoką gotowość mieszkańców do udziału w życiu kulturalnym, często w formie bardziej rozproszonej i nieformalnej.

Te dane są szczególnie istotne w kontekście tworzenia ekomuzeum – wskazują bowiem, że istnieje gotowa infrastruktura, realne zaplecze ludzkie i szerokie zainteresowanie lokalną kulturą, które można włączyć w proces tworzenia i animowania pętli ekomuzealnej. Wysoka frekwencja w wydarzeniach, przy jednoczesnym spadku liczby ludności, potwierdza tezę, że kultura stanowi jeden z najważniejszych nośników lokalnej tożsamości i integracji społecznej, a nie jedynie element „oferty” samorządu.

Ważnym elementem ogólnej charakterystyki gminy jest również jej potencjał gospodarczy, widoczny w strukturze i liczbie podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w systemie REGON. W 2024 roku w Gminie Staszów funkcjonowało 2 751 aktywnych podmiotów gospodarczych, co oznacza wzrost o 270 firm w porównaniu do 2019 roku. To stabilny i systematyczny wzrost – średnio o około 50–60 nowych rejestracji rocznie – który potwierdza, że lokalna gospodarka, mimo wyzwań demograficznych, rozwija się.

Struktura sektorowa gospodarki lokalnej pokazuje, że dominującą rolę odgrywają branże przemysłowa i budowlana – ich udział stale rośnie. Liczba podmiotów przemysłowych i budowlanych zwiększyła się z 657 w 2019 r. do 788 w 2024 r., z czego aż 566 działa stricte w sektorze budowlanym. Choć sektor rolniczy jest niewielki (25 podmiotów w 2024 r.), to jego obecność w strukturze REGON wskazuje na zachowanie gospodarstw indywidualnych i potencjału wiejskiego dla produkcji lokalnej – istotnej z perspektywy rozwoju turystyki i produktów ekomuzealnych.

Co istotne, rośnie również indywidualna aktywność gospodarcza mieszkańców – liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. ludności wzrosła z 742 (2019) do 865 (2024), co odzwierciedla lokalne inicjatywy, często jednoosobowe – w tym usługi, handel, gastronomię czy rzemiosło.

Na każde 10 tys. mieszkańców przypada obecnie 1 141 podmiotów gospodarki narodowej, co jest wynikiem relatywnie wysokim jak na gminę wiejską – zwłaszcza w kontekście rozwoju usług dla mieszkańców i odwiedzających. Ten wskaźnik potwierdza, że Staszów dysponuje realnym zapleczem przedsiębiorczości lokalnej, które może być fundamentem działań kooperacyjnych w ramach partnerstw ekomuzealnych – zarówno w zakresie tworzenia produktów lokalnych, jak i usług przewodnickich, edukacyjnych czy gastronomicznych.

3.2. Potencjał społeczny, kulturowy, przyrodniczy, historyczny i turystyczny

Miasto i Gmina Staszów to obszar o wyjątkowo bogatym i zróżnicowanym potencjale, zakorzenionym zarówno w dziedzictwie materialnym i niematerialnym, jak i w dynamicznie działającej społeczności lokalnej. Dziedzictwo historyczne, przyrodnicze, kulturowe oraz aktywność mieszkańców tworzą wspólnie solidny fundament dla wdrażania modelu ekomuzeum jako innowacyjnej formy ochrony i promocji lokalnych zasobów.

Społeczność Gminy Staszów charakteryzuje się wysokim poziomem zaangażowania obywatelskiego i silnym przywiązaniem do tradycji lokalnych. Dane SVS wskazują, że mimo spadku liczby

mieszkańców (z 25 599 w 2019 roku do 24 105 w 2024 roku) i starzenia się społeczeństwa, aktywność społeczna rośnie. W 2024 roku funkcjonowało 12 formalnych kół, klubów i sekcji zrzeszających łącznie 235 osób. Instytucje kultury zorganizowały aż 284 wydarzenia kulturalne, w których udział wzięło blisko 50 tys. uczestników rocznie – to ponad trzykrotny wzrost w ciągu czterech lat. Tak wysoki poziom uczestnictwa w kulturze, przy jednoczesnym spadku liczby mieszkańców, potwierdza, że to właśnie kultura jest jednym z najważniejszych nośników lokalnej tożsamości i integracji społecznej.

Koła Gospodyń Wiejskich np. „Kacanki” w Mostkach, „Chałeczki” w Podmaleńcu, „Wisienki” w Wiśniowej Poduchownej, KGW w Woli Wiśniowskiej, w Wiązownicy Małej, Wiązownicy Dużej, Wiązownicy - Kolonii, Strażackie KGW w Wiśniowej oraz stowarzyszenia, takie jak: „Aktywna Kraina”, „MOST- Szkoła i My”, „Dolina Kacanki”, pełnią funkcję nie tylko animacyjną, ale również edukacyjną, integracyjną i opiekuńczą. Organizują warsztaty rękodzielnicze i kulinarne, święta lokalne, a także spotkania międzypokoleniowe. Działalność tych grup wzmacnia więzi społeczne i buduje przestrzeń do międzypokoleniowego przekazu wiedzy, co jest szczególnie ważne wobec słabej strony gminy, jaką jest starzenie się populacji. Seniorzy, zamiast być biernymi odbiorcami oferty, stają się aktywnymi depozytariuszami i animatorami lokalnego dziedzictwa – co pokazuje, jak słabość demograficzna może być przekształcona w szansę dla ekomuzeum.

Zasoby dziedzictwa kulturowego gminy są imponujące zarówno w wymiarze materialnym, jak i niematerialnym. Pałac w Wiśniowej – dawny majątek Hugona Kołłątaja – oraz zabytkowy kościół w tej miejscowości, piekarnie i masarnie w Staszowie, Podmaleńcu czy Czajkowie, a także kapliczki, cmentarze i tradycyjna zabudowa wiejska, tworzą sieć punktów materialnych wpisujących się w narrację Ekomuzeum „Chleb i Coś do Chleba”. Szczególną wartość mają zasoby kulinarne i rzemieślnicze: wypiek chleba, produkcja wędlin, wyroby cukiernicze czy receptury przekazywane w rodzinach. Te praktyki codzienne, uzupełnione o lokalne obrzędy, pieśni i legendy, nadają ekomuzeum unikalną tożsamość, która może przyciągać turystów poszukujących autentycznych doświadczeń.

Dziedzictwo historyczne Staszowa podkreśla rolę miasta jako dawnego ośrodka prywatnego o bogatych tradycjach rzemieślniczych i handlowych – od cechów szewskich i sukienniczych, przez manufaktury, aż po produkcję fajek w XIX wieku. Historia Staszowa, naznaczona powstaniem narodowym, represjami carskimi, a później okupacją hitlerowską, stanowi ważny element lokalnej pamięci i tożsamości. To zasób, który można wykorzystać w edukacji historycznej i turystyce patriotycznej, łącząc mocne strony z szansą, jaką jest rosnące zainteresowanie turystyką edukacyjną i historyczną. Jednocześnie część obiektów wymaga renowacji i systemowej ochrony – co wskazuje na ryzyko utraty ważnych elementów dziedzictwa, jeśli zabraknie koordynacji i środków.

Potencjał przyrodniczy gminy tworzy uzupełniającą warstwę ekomuzeum. Dolina rzeki Czarnej Staszowskiej, Jeziora Golejowskie, kompleksy leśne w rejonie Wiśniowej czy kamieniołom w Smerdynie to zasoby, które nadają trasie ekomuzeum wymiar krajobrazowy i edukacyjny. Pomniki przyrody – wiekowe lipy, dęby i buki – są naturalnymi punktami pamięci i odniesienia. To mocna strona gminy, która daje szansę na rozwój turystyki ekologicznej i edukacji przyrodniczej. Jednocześnie istnieje zagrożenie, że intensywna eksploatacja turystyczna może prowadzić do degradacji środowiska – co pokazuje konieczność wyważenia promocji i ochrony, a samemu ekomuzeum daje rolę edukatora ekologicznego.

Turystyka w Gminie Staszów ma charakter potencjalny – ograniczona baza noclegowa (zaledwie trzy obiekty w 2024 r.) jest słabą stroną, ale uzupełniają ją wydarzenia cykliczne i jednodniowe formy rekreacji.

Do cyklicznych wydarzeń kulturalno-muzycznych gminy Staszów należą: Dzień Chleba – smaki naszych dziadków- Miejsko-Gminne Świątko Plonów, Majówka Rodzinna w Wiśniowej, Noc Świątkojańska nad Czarną, Staszowskie Spotkania z Kulturą Łowiecką – Hubertus, Regionalny Festiwal Kolęd i Pastoralek w Staszowie, Dzień Dziecka w Staszowie, Świątkokrzyski Przegląd Kapel i Zespołów Ludowych „Świątkokrzyską Nutą Pisane”, Jarmark Wielkanocny i Bożonarodzeniowy w Staszowie.

Warto nadmienić, iż w Pałacu Kołtątajów w Wiśniowej - ważnym punkcie kulturalnym Gminy Staszów, regularnie organizowane są koncerty muzyki klasycznej, operetkowej i rozrywkowej, wystawy sztuki i tematyczne ekspozycje, warsztaty edukacyjne dla dzieci i dorosłych, a także wydarzenia plenerowe. Pałac jest także miejscem organizacji imprez okolicznościowych, festynów rodzinnych i spotkań społecznych. Dzięki temu łączy funkcję zabytku z rolą centrum kultury i rekreacji, przyciągając mieszkańców i turystów w każdym wieku.

Wśród wydarzeń sportowych odbywają się m. in. biegi, rajdy rowerowe, marsze nordic walking, a także otwarte turnieje siatkówki plażowej. W 2025 roku w Staszowie odbędzie się także prestiżowy turniej Orlen Beach Volley Tour- Staszów 2025, przyciągający zawodników i kibiców z całego regionu.

Coraz większą rolę odgrywają także wydarzenia ekologiczne, promujące ochronę przyrody i zrównoważony rozwój. Należą do nich m.in. warsztaty edukacyjne i pikniki przyrodnicze, sprzątanie terenów nad rzeką Czarną, akcje sadzenia drzew oraz warsztaty dla dzieci i dorosłych.

Ponadto Pikniki sołectkie w gminie Staszów to coroczne, lokalne wydarzenia organizowane w poszczególnych sołectwach, które mają charakter integracyjny i rekreacyjny. Są to spotkania dla całych rodzin, podczas których mieszkańcy wspólnie spędzają czas na świeżym powietrzu, biorą udział w konkursach, grach i zabawach dla dzieci, turniejach sportowych, a także korzystają z atrakcji kulinarnych przygotowanych przez Koła Gospodyń Wiejskich. Pikniki te sprzyjają wzmacnianiu więzi sąsiedzkich, promują lokalną tradycję i kulturę oraz aktywny styl życia, a także często są okazją do promowania inicjatyw ekologicznych i prospołecznych w sołectwach.

Wśród wydarzeń o charakterze charytatywnym wyróżniają się liczne akcje społeczne, które łączą integrację lokalnej społeczności z pomocą potrzebującym.

Wydarzenia te, już dziś przyciągają mieszkańców i gości, a w formule ekomuzeum mogą stać się filarami oferty. Bliskość Kielc (54 km) i Krakowa (120 km) to dodatkowa szansa na pozyskiwanie turystów jednodniowych i weekendowych, co może wspierać rozwój lokalnych usług gastronomicznych, edukacyjnych i rekreacyjnych.

Sfera gospodarcza gminy, mimo wyzwań demograficznych, rozwija się stabilnie. Liczba podmiotów gospodarczych wzrosła z 2481 w 2019 roku do 2751 w 2024 roku, z czego 788 działa w sektorze przemysłowym i budowlanym, a 865 mieszkańców prowadzi indywidualną działalność gospodarczą. Ta przedsiębiorczość jest mocną stroną, która daje szansę na rozwój produktów lokalnych i usług turystycznych powiązanych z ekomuzeum. Jednocześnie ujemne saldo migracji (-154 w 2024 r.)

wskazuje na realne zagrożenie odpływem młodych i aktywnych mieszkańców, co może osłabić potencjał innowacyjny.

Analiza potencjału Staszowa pokazuje, że mocne strony gminy – aktywna społeczność, żywa kultura kulinarna i obrzędowa, zasoby historyczne i przyrodnicze oraz rozwój przedsiębiorczości – tworzą solidny fundament do rozwijania koncepcji ekomuzeum. Szanse wynikają z rosnącego trendu turystyki kulturowej i ekologicznej, bliskości dużych ośrodków miejskich oraz dostępności funduszy zewnętrznych. Słabe strony, takie jak depopulacja, starzenie się mieszkańców, ograniczona baza noclegowa i nierówny stan zachowania zabytków, mogą być równoważone poprzez partnerstwo lokalne i świadome działania ekomuzeum. Zagrożenia w postaci degradacji środowiska czy konkurencji ze strony lepiej rozpoznawalnych gmin mogą zostać zminimalizowane, jeśli ekomuzeum będzie pełniło rolę koordynatora promocji, edukatora ekologicznego i integratora działań społecznych.

W rezultacie Ekomuzeum „Chleb i Coś do Chleba” jawi się jako projekt, który nie tylko odpowiada na lokalne wyzwania, ale także wykorzystuje szanse do budowania nowoczesnej marki gminy. Łącząc ludzi, miejsca, tradycje i przedsiębiorczość, może stać się innowacyjnym narzędziem integracji społecznej, ochrony dziedzictwa i rozwoju gospodarczego w regionie.

4. Struktura i rola partnerstwa

4.1. Włączenie społeczne na etapie tworzenia dokumentu

Prace nad koncepcją ekomuzeum w Gminie Staszów rozpoczęły się od spotkania warsztatowego, które odbyło się w lipcu 2025 roku i pełniło funkcję spotkania inicjatywnego. Wydarzenie to było punktem wyjścia dla całego procesu – zainicjowało tworzenie partnerstwa lokalnego, wspólne mapowanie zasobów oraz określanie wizji pętli ekomuzealnej. W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele różnych środowisk – liderzy społeczni, organizacje pozarządowe, Koła Gospodyń Wiejskich, przedstawiciele OSP, osoby aktywnie zaangażowane w promocji lokalnego dziedzictwa, przedsiębiorcy, reprezentanci samorządu oraz sołtys.

Za organizację warsztatu i koordynację procesu odpowiedzialna była Fundacja Socjometr – wykonawca zadania w ramach projektu „Ekomuzeum Białe Ługi”. Wspólnie z Lokalną Grupą Działania „Białe Ługi” oraz wyznaczonym przez gminę koordynatorem, Fundacja prowadziła prace partycypacyjne, zbierając propozycje, rekomendacje i opisy zasobów.

Spis reprezentowanych organizacji podczas spotkania inicjatywnego stanowi załącznik do koncepcji.

4.2. Partnerstwo lokalne na rzecz ekomuzeum

Podczas warsztatu istotny wkład wniosły władze samorządowe gminy – ich aktywna obecność podczas warsztatów zapewniła instytucjonalne osadzenie działań oraz wsparcie organizacyjne i koordynacyjne. Na poziomie gminy został również wyłoniony koordynator, który będzie odpowiedzialny za dalsze prowadzenie i rozwój procesu wdrażania koncepcji ekomuzeum.

W spotkaniu aktywnie zaangażowały się przedstawicielki i przedstawiciele Kół Gospodyń Wiejskich – m.in. KGWiG z Podmałeńca, KGW z Mostek, KGW z Wiśniowej, Wiśniowej Poduchownej, Woli

Wiśniowskiej – które są naturalnymi depozytariuszami wiedzy lokalnej i praktykami dziedzictwa niematerialnego, w tym rękodzieła, kuchni tradycyjnej, zwyczajów i obrzędów.

Silnie wybrzmiał również głos organizacji pozarządowych, takich jak Stowarzyszenia: „Aktywna Kraina”, „MOST-Szkoła i My” czy „Dolina Kacanki”. NGO-sy odgrywają kluczową rolę w animowaniu społeczności, edukacji i podtrzymywaniu tradycji lokalnych, a ich doświadczenie w pracy oddolnej czyni je naturalnymi partnerami procesu tworzenia ekomuzeum. W spotkaniu uczestniczyli również przedstawiciele jednostki OSP, co podkreśla znaczenie tej instytucji w życiu lokalnych społeczności. Strażacy w wielu wsiach pełnią bowiem rolę nie tylko służby odpowiedzialnej za ochronę i bezpieczeństwo, lecz także centrum aktywności społecznej i integracji mieszkańców.

Istotne było także zaangażowanie przedsiębiorców, którzy reprezentowali zakłady przetwórstwa spożywczego oparte na lokalnych recepturach i rodzinnych tradycjach. W spotkaniu uczestniczyli m.in. przedstawiciele Piekarni „Zdrowiej” P. Chałoński w Podmałęczu, Piekarni Stoneczna M. Dul w Staszowie, Piekarni Drzymalscy w Wiązownicy Dużej, Zakładu Uboju i Produkcji Wędlin Gajek w Woli Wiśniowskiej, Zakładu Przetwórstwa Mięsnego Bonarek w Wiązownicy Dużej. Podmioty te nie tylko pełnią funkcję gospodarczą, ale są też nośnikami lokalnych smaków i praktyk – dzięki czemu mogą stać się aktywnymi punktami na trasie ekomuzeum, oferując warsztaty, degustacje, pokazy czy opowieści o tradycji wytwarzania chleba, mięsa czy ciast.

Wskazano także inne istotne miejsca i przestrzenie – m.in. Pałac Kottątajów w Wiśniowej jako symbol tradycji oświeceniowej i edukacyjnej, Park Miejski im. Górników Siarkowych jako miejsce wypoczynku i wspólnoty, a także szereg punktów związanych z dziedzictwem przyrodniczym i sakralnym.

Tak skonstruowane partnerstwo – wielosektorowe, zakorzenione w lokalnych realiach i oparte na współpracy osób i instytucji z różnych środowisk – jest fundamentem dalszych działań. To właśnie ono zapewnia trwałość, legitymizację i potencjał do dalszego rozwoju inicjatywy ekomuzealnej w Gminie Staszów.

5. Przebieg trasy – opis punktów i atrakcji

5.1. Ogólne założenia ekomuzeum

Ekomuzeum „Chleb i Coś do Chleba” to wspólna inicjatywa mieszkańców gminy Staszów, której celem jest ochrona i promocja lokalnego dziedzictwa poprzez tworzenie otwartego, żywego systemu punktów edukacyjnych, warsztatowych i narracyjnych. Koncepcja ta wyrasta z głębokiego przekonania o znaczeniu codziennych praktyk, rodzinnych tradycji i lokalnych wytworów jako pełnoprawnych elementów dziedzictwa kulturowego.

Motywnym przewodnikiem ekomuzeum stała się symbolika chleba – jako podstawy domowego życia, nośnika tradycji, ale też znaku gościnności i wspólnoty. Towarzyszy mu „coś do chleba” – różnorodne zasoby kulinarne, rzemieślnicze, przyrodnicze i narracyjne, które od pokoleń kształtują codzienność mieszkańców Staszowa i okolicznych wsi. Razem tworzą one pełną opowieść o lokalnej kulturze, zakorzenionej w prostych, lecz znaczących elementach życia.

Ekomuzeum przyjmuje formę pętli tematycznej, w ramach której uczestnicy (mieszkańcy, turyści, edukatorzy) mogą odwiedzać punkty prowadzone przez lokalnych depozytariuszy dziedzictwa – osoby prywatne, KGW, organizacje, instytucje. Punkty te nie są jedynie przystankami – stanowią miejsca aktywności, uczenia się przez doświadczenie, dialogu międzypokoleniowego i wspólnego działania.

5.2. Lista i opis punktów

Miejsca i obiekty

1. Wiata Ekomuzeum w Staszowie

Funkcja: Miejsce spotkań i warsztatów, punkt startowy/meta ekomuzeum

Miejscowość: Staszów

Opis: Wiata w centrum Staszowa stanowić będzie punkt początkowy i końcowy pętli ekomuzeum. To tutaj odwiedzający mogą uzyskać informacje o trasie, pobrać materiały edukacyjne oraz wziąć udział w warsztatach inauguracyjnych wizytę. Obiekt pełni funkcję miejsca spotkań, integracji i prezentacji lokalnych inicjatyw – od pokazów kulinarnych po wystawy rękodzieła. Dzięki centralnemu położeniu wiata staje się naturalnym węzłem łączącym poszczególne punkty pętli i miejscem, gdzie symbolicznie „dzieli się chlebem” jako znakiem wspólnoty.

2. Zalew nad Czarną

Funkcja: Miejsce spotkań i warsztatów

Miejscowość: Staszów

Opis: Zalew nad Czarną to jedno z ulubionych miejsc wypoczynku mieszkańców i gości Staszowa. Położony w malowniczym otoczeniu rzeki Czarna Staszowska akwen pełni funkcję rekreacyjną i edukacyjną. To przestrzeń, w której odbywają się wydarzenia plenerowe, warsztaty przyrodnicze i spotkania integracyjne. Zalew doskonale wpisuje się w ideę ekomuzeum – symbolizuje bliskość natury i codzienny rytm życia mieszkańców, w którym woda, podobnie jak chleb, jest podstawą egzystencji i wspólnoty. W przyszłości może stać się miejscem wydarzeń kulinarnych i rekreacyjnych, łączących odpoczynek z prezentacją lokalnych smaków i tradycji.

3. Stary Młyn w Staszowie (do zagospodarowania)

Funkcja: Potencjalny punkt ekomuzeum

Lokalizacja: Staszów

Opis: Dawny młyn, obecnie nieużytkowany, stanowi potencjalny punkt ekomuzeum. Jego rewitalizacja mogłaby stworzyć przestrzeń warsztatową i edukacyjną, przywracając jednocześnie pamięć o dawnych technikach mielenia zboża.

4. Piekarnia GS Staszów

Lokalizacja: Staszów

Opis: Piekarnia oferuje ekologiczne zdrowe pieczywo produkowane na naturalnym zakwasie i wypiekane w piecu opalonym węglem. W swojej ofercie posiada około 40 gatunków chleba oraz szeroki wybór wyrobów garmażeryjnych oraz cukierniczych

5. Ratusz – Centrum Informacji Turystycznej

Funkcja: Informacyjno - kulturalna

Miejscowość: Staszów

Opis: Odrestaurowany Ratusz w Staszowie pełni funkcję Centrum Informacji Turystycznej stanowiąc naturalny punkt koordynacyjny ekomuzeum. To miejsce, gdzie odwiedzający mogą uzyskać kompleksowe informacje o trasach, wydarzeniach oraz lokalnych atrakcjach, a także poznać historię i kulturę miasta.

6. **Piekarnia „Sojda” - Regionalny produkt: „Preclle Staszowskie”**

Lokalizacja: Staszów

Opis: Piekarnia „Sojda” oferuje szeroką gamę produktów, m.in. różne gatunki chleba, bułek, drożdżówek, pączków, produktów cukierniczych. Ponadto piekarnia słynie z wypieku regionalnego produktu – „Precli Staszowskich”, które stały się kulinarnym symbolem miasta. Preclle, przygotowywane według tradycyjnej receptury, łączą prostotę składników z wyjątkowym smakiem. Ich charakterystyczny kształt i smak czynią je ważnym elementem lokalnej tożsamości kulinarnej. W ramach ekomuzeum stanowią przykład produktu regionalnego, który łączy mieszkańców i promuje gminę na zewnątrz.

7. **Piekarnia Słoneczna – M. Dul**

Funkcja: Piekarnia tradycyjna

Miejscowość: Staszów

Opis: Piekarnia prowadzona przez rodzinę Dul od lat jest miejscem, gdzie chleb wypiekany jest według dawnych receptur. Pachnące bochny chleba, bułki i ciasta stanowią symbol lokalnej tożsamości kulinarnej. Piekarnia oferuje możliwość obserwacji procesu wypieku, a także degustacji świeżych wyrobów, co czyni ją jednym z najważniejszych punktów ekomuzeum.

8. **Piekarnia „Zdrowiej” - P. Chałoński**

Funkcja: Piekarnia rzemieślnicza

Miejscowość: Podmaleniec

Opis: Piekarnia „Zdrowiej” to rodzinna firma, w którym tradycyjne metody wypieku spotykają się z nowoczesnym podejściem do zdrowego odżywiania. W ofercie znajdują się chleby na naturalnym zakwasie, wypiekane według receptur przekazywanych z pokolenia na pokolenie, ale wzbogacone o współczesne inspiracje. Miejsce to idealnie wpisuje się w narrację ekomuzeum jako punkt łączący codzienną praktykę kulinarną z edukacją żywieniową.

9. **Koło Gospodyń Wiejskich i Gospodarzy „Chateczki” w Podmałenku**

Funkcja: Kultywowanie tradycji w tym kulinarnych, organizacja wydarzeń i integracja mieszkańców wsi

Miejscowość: Podmaleniec

Opis: KGW i Gospodarzy „Chateczki” to aktywna grupa łącząca tradycje kulinarne i rękodzielnicze z nowoczesną animacją społeczną. Członkinie i członkowie koła pielęgnują dawne przepisy, organizują warsztaty pieczenia chleba i wyrobu potraw „do chleba”, a także podtrzymują obrzędy i zwyczaje wiejskie. Dzięki swojej działalności są żywym depozytariuszem lokalnego dziedzictwa, które prezentują podczas festynów, dożynek i spotkań międzypokoleniowych. Ich obecność w ekomuzeum podkreśla rolę wspólnoty i rodzinnych tradycji w budowaniu tożsamości kulturowej regionu.

10. **Stowarzyszenie „MOST – Szkoła i My”**

Funkcja: Edukacja lokalna, integracja

Miejscowość: Mostki

Opis: Stowarzyszenie działa na rzecz lokalnej społeczności, łącząc edukację, kulturę oraz integrację międzypokoleniową. Realizuje projekty wspierające aktywność obywatelską,

ekologiczną i społeczną, angażując zarówno dzieci i młodzież jak i dorosłych. W swojej działalności opiera się na współpracy i dialogu, kładąc nacisk na budowanie trwałych więzi w środowisku lokalnym. Dzięki bliskiej współpracy ze szkołą skutecznie dociera do dzieci i młodzieży, a także aktywnie włącza rodziców i nauczycieli w działania wspólnotowe.

11. **KGW „Kacanki” w Mostkach**

Funkcja: Kultywowanie tradycji w tym kulinarnych, organizacja wydarzeń i integracja mieszkańców wsi

Miejscowość: Mostki

Opis: Koło „Kacanki” w Mostkach specjalizuje się w pielęgnowaniu dawnych obrzędów i kuchni tradycyjnej. Organizuje pokazy wypieku chleba, warsztaty rękodzieła i wydarzenia integracyjne. Grupa pełni ważną rolę w przekazywaniu dziedzictwa niematerialnego.

12. **Zakład Przetwórstwa Mięsnego „Alfa” Mostki**

Lokalizacja: Mostki

Opis: Masarnia specjalizująca się w tradycyjnych wyrobach mięsnych i wędlinach tworzonych według sprawdzonych receptur.

13. **Koło Gospodyń Wiejskich „Wisienki” w Wiśniowej Poduchownej**

Funkcja: Kultywowanie tradycji w tym kulinarnych, organizacja wydarzeń i integracja mieszkańców wsi

Miejscowość: Wiśniowa

Opis: KGW w „Wisienki” Wiśniowej Poduchownej to aktywna grupa pielęgnująca lokalne tradycje kulinarne, rękodzielnicze i obrzędowe. Organizuje warsztaty, festyny i prezentacje, które łączą pokolenia. Dzięki działalności koła wiedza i umiejętności przekazywane są młodszymi mieszkańcom, co czyni je naturalnym partnerem ekomuzeum.

14. **Strażackie Koło Gospodyń Wiejskich w Wiśniowej**

Funkcja: Lokalna animacja kulturowa

Miejscowość: Wiśniowa

Opis: Strażackie Koło Gospodyń Wiejskich w Wiśniowej to aktywna grupa kobiet i mężczyzn działająca przy lokalnej jednostce OSP. Łączy tradycję kulinarną i rękodzielniczą z działalnością społeczną i kulturalną. Organizuje spotkania, warsztaty, kiermasze i wydarzenia integrujące mieszkańców, promując lokalne dziedzictwo oraz podtrzymując więzi międzypokoleniowe w społeczności Wiśniowej.

15. **Wzgórze Winnica Wiśniowa**

Funkcja: Punkt krajobrazowy

Lokalizacja: Wiśniowa

Opis: Wzgórze Winnica to malowniczy punkt widokowy, z którego rozciąga się panorama doliny Kacanki i okolicznych wsi. W przyszłości może pełnić rolę miejsca rekreacji i edukacji krajobrazowej, stanowiąc przystanek w pętli ekomuzeum.

16. **Pałac Kołtątajów w Wiśniowej**

Funkcja: Obiekt historyczny, punkt edukacyjno- kulturowy

Miejscowość: Wiśniowa

Opis: Pałac w Wiśniowej, związany z postacią Hugona Kołtątaja, to jeden z najważniejszych obiektów historycznych gminy. Budowla i otaczający ją park przypominają o oświeceniowych

tradycjach regionu. Pałac stanowi ważne miejsce w narracji ekomuzeum jako przestrzeń spotkania historii, edukacji i kultury.

17. Agroturystyka Wiśniowy Młyn

Funkcja: Baza noclegowa, warsztaty

Miejscowość: Wiśniowa

Opis: „Wiśniowy Młyn” to gospodarstwo agroturystyczne oferujące noclegi, warsztaty kulinarne i zajęcia edukacyjne. To miejsce, gdzie można doświadczyć wiejskiego stylu życia i poznać tajniki lokalnych smaków.

18. Stowarzyszenie „Aktywna Kraina”

Funkcja: Organizacja społeczno-kulturalna i edukacyjna

Miejscowość: Wola Wiśniowska

Opis: Stowarzyszenie „Aktywna Kraina” to lokalna inicjatywa mieszkańców, której celem jest animacja życia społecznego i kulturalnego, wspieranie edukacji, promocja tradycji regionalnych oraz rozwój aktywności obywatelskiej i turystycznej. Organizacja prowadzi warsztaty, wydarzenia integracyjne oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa i środowiska naturalnego.

19. Koło Gospodyń Wiejskich w Woli Wiśniowskiej

Funkcja: Lokalna animacja kulturowa i integracja społeczna

Miejscowość: Wola Wiśniowska

Opis: Koło Gospodyń Wiejskich w Woli Wiśniowskiej to aktywna grupa mieszkańców pielęgnująca tradycje kulinarne, rękodzielnicze i obrzędowe regionu. KGW angażuje się w organizację wydarzeń kulturalnych i festynów, promuje lokalne potrawy i zwyczaje, a także wspiera integrację międzypokoleniową, budując więzi w społeczności wiejskiej.

20. Masarnia Gajek – Zakład Uboju i Produkcji Wędlin

Funkcja: Produkcja wędlin tradycyjnych

Miejscowość: Czajków

Opis: Masarnia Gajek to rodzinny zakład, w którym produkcja mięsa i wędlin opiera się na tradycyjnych recepturach. Wyroby powstają w oparciu o naturalne metody konserwacji i wędzenia, co nadaje im unikalny smak. Zakład jest ważnym elementem lokalnej tożsamości kulinarnej.

21. Piekarnia LIZ Drzymalski Sp. J.

Funkcja: Piekarnia rzemieślnicza

Lokalizacja: Staszów

Opis: Piekarnia Drzymalskich to wielopokoleniowy zakład rzemieślniczy, znany z tradycyjnych receptur i wysokiej jakości wypieków. Stanowi istotny element lokalnego dziedzictwa kulinarnego, a jej produkty są rozpoznawalne w całej gminie.

22. Zakład Przetwórstwa Mięsnego Bonarek

Funkcja: Produkcja wędlin tradycyjnych

Miejscowość: Wiązownica Duża

Opis: Masarnia Bonarek to rodzinne przedsiębiorstwo oparte na tradycyjnych metodach produkcji mięsa i wędlin. W ofercie znajdują się m.in. kiełbasy i szynki wędzone w naturalnym dymie. To przykład lokalnej przedsiębiorczości, która czerpie z dawnych technik rzemieślniczych i wpisuje się w ideę „coś do chleba”.

23. **Zespół Pałacowy „Dzięki”**

Funkcja: Dziedzictwo rezydencjonalne

Miejscowość: Wiązownica-Kolonia

Opis: Zespół pałacowy „Dzięki” to rezydencja o znaczeniu historycznym i architektonicznym.

Obiekt, wraz z otaczającym go parkiem, stanowi ważny punkt na trasie ekomuzeum, wpisujący się w opowieść o lokalnych elitach i ich wpływie na rozwój regionu.

24. **Stowarzyszenie Dolina Kacanki**

Funkcja: Partner projektów społecznych

Miejscowość: Wiązownica-Kolonia

Opis: Stowarzyszenie działa na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego doliny rzeki Kacanki. Organizuje wydarzenia, warsztaty i projekty integrujące mieszkańców.

Jest naturalnym partnerem ekomuzeum w obszarze animacji i edukacji.

25. **Stara Szkoła**

Funkcja: Centrum warsztatowe, edukacja kulturowa

Miejscowość: Wiązownica-Kolonia

Opis: Dawny budynek szkoły przekształcony został w miejsce spotkań i warsztatów. Obiekt pełni rolę centrum edukacji kulturowej, w którym odbywają się zajęcia dla dzieci, młodzieży i dorosłych. To przykład ponownego wykorzystania dziedzictwa materialnego w nowej funkcji.

26. **Latarnia Leśna**

Funkcja: Edukacja ekologiczna

Miejscowość: Wiązownica-Kolonia

Opis: Latarnia leśna w Wiązownicy-Kolonii to kamienny 5 metrowy obelisk z XVII. Latarnia służyła dawniej jako punkt orientacyjny i nocny drogowski na szlaku handlowym, wskazujący drogę podróżnym. Odrestaurowana w 2015 r., dziś jest cennym zabytkiem i symbolem lokalnego dziedzictwa.

27. **Zakład Uboju i Produkcji Wędlin W. Dyl**

Funkcja: Produkcja wędlin tradycyjnych

Miejscowość: Czajków Północny

Opis: Zakład z doświadczeniem w branży przetwórstwa mięsnego, specjalizuje się w uboju zwierząt oraz produkcji szerokiej gamy wyrobów wędliniarskich, takich jak kiełbasy, wędliny, szynki, boczki czy pasztety. Produkty te charakteryzują się wysoką jakością, tradycyjnym smakiem i starannością w przygotowaniu.

Miejsca w pobliżu szlaku Ekomuzeum

28. **Park Miejski im. Górników Siarkowych**

Funkcja: Miejsce rekreacji i wydarzeń

Miejscowość: Staszów

Opis: Park miejski w centrum Staszowa to zielona przestrzeń do odpoczynku, rekreacji i spotkań mieszkańców, gdzie codzienne spacery przeplatają się z większymi wydarzeniami – festynami, koncertami czy piknikami rodzinnymi. Park pełni funkcję miejsca wspólnotowego, łącząc w sobie walory przyrodnicze, kulturalne i społeczne, a jednocześnie wpisuje się w narrację ekomuzeum jako żywa przestrzeń życia codziennego, integracji oraz budowania lokalnej tożsamości.

29. Jeziora Golejowskie

Funkcja: Wypoczynek, przyroda

Miejscowość: Golejów

Opis: Kompleks jezior w Golejowie to ważny punkt rekreacyjny i przyrodniczy. Otoczone lasami zbiorniki stanowią popularne miejsce spacerów i odpoczynku. W ekomuzeum pełnią rolę naturalnego punktu edukacji przyrodniczej i wypoczynku rodzinnego.

30. Kościół św. Bartłomieja w Staszowie

Funkcja: Zabytek sakralny

Miejscowość: Staszów

Opis: Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja to najstarszy zabytek Staszowa i jeden z ważniejszych obiektów architektury sakralnej regionu. Świątynia wzniesiona w XV wieku łączy elementy gotyku i baroku, kryje cenne wyposażenie wnętrza, w tym ołtarze i polichromie. To nie tylko miejsce modlitwy, ale także symbol historii miasta i świadek jego wielowiekowej tradycji.

31. Hotel & Restauracja Lord

Funkcja: Gastronomia, baza turystyczna

Miejscowość: Staszów

Opis: Hotel i Restauracja „Lord” oferuje noclegi i usługi gastronomiczne. Jest miejscem, gdzie tradycyjna kuchnia spotyka się z nowoczesną obsługą. Wpisuje się w sieć ekomuzeum jako punkt noclegowy i kulinarny.

32. Pałac Popielów / Browar Popiel w Kurozwękach

Funkcja: Rezydencja, przyroda, browar

Miejscowość: Kurozwęki

Opis: Kompleks pałacowo-parkowy w Kurozwękach to perła architektury rezydencjonalnej regionu. W jego skład wchodzi zabudowania pałacowe, browar i park krajobrazowy. Restauracja Pałacowa w Kurozwękach, połączona z lokalnym Browarem Popiel, łączy kulinarne tradycje z nowoczesną ofertą gastronomiczną.

33. Kościół Przemienienia Pańskiego i Świętego Ducha w Wiśniowej Poduchownej

Funkcja: Zabytkowy kościół

Miejscowość: Wiśniowa Poduchowna

Opis: Barokowa świątynia ufundowana przez kanclerza wielkiego koronnego Karola Tarłę, wzniesiona w 1680 r. i poświęcona 15 IX 1681 r. jako kościół szpitalny; od 1810 r. siedziba samodzielnej parafii. W ścianie prezbiterium, pod tablicą pamiątkową, spoczywa serce Hugona Kołłątaja.

34. Kościół św. Michała Archanioła w Wiązownicy Kolonii

Funkcja: Dziedzictwo sakralne

Miejscowość: Wiązownica-Kolonia

Opis: Kościół św. Michała Archanioła to świątynia o wielowiekowej tradycji, będąca duchowym centrum lokalnej społeczności. W kontekście ekomuzeum pełni funkcję miejsca pamięci i kontynuacji tradycji religijnych.

35. Kamieniołom w Smerdynie

Funkcja: Przyroda, geologia

Miejscowość: Smerdyna

Opis: Kamieniołom w Smerdynie to atrakcyjny punkt geologiczny, ukazujący bogactwo naturalnych zasobów regionu. Miejsce to jest cennym obiektem edukacji przyrodniczej, doskonale wpisującym się w ideę ekomuzeum jako przestrzeni poznania i doświadczenia.

Wydarzenia cykliczne:

36. Regionalny Festiwal (Przeгляд) Kolęd i Pastoralek w Staszowie (styczeń)

Funkcja: wydarzenie kulturowo-artystyczno-religijne

Miejscowość: Staszów

Opis: Regionalny Festiwal (Przeгляд) Kolęd i Pastoralek w Staszowie to coroczne świąteczne wydarzenie, które promuje lokalne talenty – dzieci, młodzież i dorosłych – poprzez wspólne kolędowanie, konkursy i koncert finałowy w malowniczej oprawie świątyni.

37. Marsz szlakiem Powstania Styczniowego (styczeń)

Funkcja: Wydarzenie historyczno-patriotyczne

Miejscowość: Staszów i okolice

Opis: Marsz upamiętniający powstańców styczniowych to coroczne wydarzenie, które łączy mieszkańców i gości w refleksji nad lokalną historią walk o niepodległość. Trasa marszu biegnie przez miejsca pamięci, a uczestnicy, podążając śladami dawnych powstańców, przywołują wartości odwagi, wspólnoty i walki o wolność. W ramach ekomuzeum marsz wpisuje się w wymiar edukacyjny i patriotyczny, łącząc pamięć historyczną z doświadczeniem wspólnotowym.

38. Jarmark Wielkanocny w Staszowie (marzec/kwiecień)

Funkcja: Wydarzenie kulturalno - społeczne

Miejscowość: Staszów

Opis: Jarmark Wielkanocny jako corocznie wydarzenie, łączy tradycję wielkanocną z lokalnym dziedzictwem i kulturą. Oprócz kiermaszu rękodzieła i regionalnych potraw odbywają się pokazy obrzędów ludowych, występy artystyczne oraz konkursy tematyczne i warsztaty plastyczne.

39. Majówka Rodzinna w Wiśniowej (maj)

Funkcja: wydarzenie kulturalno- rekreacyjne

Miejscowość: Wiśniowa (Pałac Kołłątajów)

Opis: Majówka Rodzinna w Wiśniowej to coroczne wydarzenia w ramach obchodów rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja. W programie wydarzenia m.in. koncerty, warsztaty, konkursy plastyczne, stoiska kół gospodyń wiejskich, biegi i marsze

40. Wiśniowa – Bieg do Serca Kołłątaja (maj)

Funkcja: Wydarzenie sportowo-historyczne

Miejscowość: Wiśniowa

Opis: „Bieg do Serca Kołłątaja” to impreza sportowa, która odbywa się w malowniczym otoczeniu pałacu w Wiśniowej. Jej celem jest nie tylko popularyzacja aktywności fizycznej, ale także upamiętnienie Hugona Kołłątaja – jednej z najważniejszych postaci związanych z regionem. Wydarzenie łączy tradycję z nowoczesną formą rekreacji, a w narracji ekomuzeum podkreśla rolę historii i edukacji w codziennym życiu.

41. Noc Świętojańska nad Czarną (czerwiec)

Funkcja: kulturalno - ludowa

Miejscowość: Staszów - Zalew nad Czarną

Opis: Noc Świętojańska nad Czarną to plenerowe wydarzenie, które odbywa się w dniu przesilenia letniego nad Zalewem nad Czarną. W programie są m.in. warsztaty plastyczne, wyplatanie i puszczanie wianków na wodę, konkursy, występy i koncerty zespołów ludowych – wszystko w atmosferze tradycji, natury i wspólnego świętowania.

42. Świętokrzyski Przegląd Kapel i Zespołów Ludowych „Świętokrzyską Nutą Pisane” (lipiec/sierpień)

Funkcja: kulturalno-artystyczna

Miejscowość: Staszów- Zalew nad Czarną

Opis: To doroczne, pełne pasji spotkanie miłośników folkloru – kapele ludowe, zespoły śpiewacze a cappella, śpiewacze z instrumentami, zespoły stylizowane i pieśniowo-taneczne prezentują swoje repertuary na scenie nad Zalewem nad Czarną. Przegląd stanowi formę konkursu i jest organizowany w celu popularyzacji dziedzictwa kulturowego, w tym twórczości artystycznej, zwiększenia świadomości i regionalnej tożsamości kulturowej społeczeństwa w kontekście świętokrzyskich tradycji ludowych.

43. Dzień Chleba – smaki naszych dziadków. Miejsko – Gminne Święto Plonów (sierpień)

Funkcja: Wydarzenie kulinarno-kulturowe

Miejscowość: Staszów

Opis: Dzień Chleba to sztandarowe wydarzenie gminy Staszów, które skupia się na symbolice chleba jako podstawowego elementu lokalnej kultury. Podczas wydarzenia odbywają się pokazy wypieku, degustacje, konkursy kulinarne i prezentacje produktów lokalnych. Wydarzenie stanowi kwintesencję narracji ekomuzeum – chleb jako znak gościnności, wspólnoty i tradycji.

44. Rajd rowerowy Tour de Kologne (sierpień)

Funkcja: Wydarzenie sportowe i rekreacyjne

Miejscowość: Staszów i okolice

Opis: Rajd rowerowy „Tour de Kologne” to wydarzenie, które promuje aktywny styl życia i odkrywanie walorów krajobrazowych gminy. Trasa prowadzi przez malownicze wsie, pola, doliny i punkty związane z dziedzictwem kulturowym. Rajd jest okazją do integracji różnych grup wiekowych i popularyzacji turystyki rowerowej w regionie.

45. Staszowskie Spotkania z Kulturą Łowiecką – Hubertus (wrzesień)

Funkcja: Wydarzenie myśliwsko-kulturowe

Miejscowość: Staszów

Opis: Hubertus to jesienne święto myśliwych, jeźdźców i miłośników przyrody, obchodzone ku czci św. Huberta – patrona myśliwych. Wydarzenie łączy elementy tradycji łowieckiej, sportów konnych i kulinarnych atrakcji. W kontekście ekomuzeum Hubertus pokazuje, jak dawne zwyczaje i rytuały mogą być prezentowane we współczesnej, otwartej formie, przyciągając mieszkańców i turystów.

46. Jarmark Bożonarodzeniowy w Staszowie (grudzień)

Funkcja: kulturalno- społeczna

Miejscowość: Staszów

Opis: Staszów staje się miejscem wspólnego ubierania choinki przy dźwiękach kolęd i pastorałek i zamienia się w pełne uroku bożonarodzeniowe miasteczko. W programie wydarzenia znajdują się stoiska Kół Gospodyń Wiejskich z lokalnymi świątecznymi smakołykami, rękodzieło i ozdoby, występy artystyczne oraz spotkanie ze św. Mikołajem — wszystko w atmosferze świątecznej magii i rodzinnego ciepła.

5.3. Układ Ekomuzeum „Chleb i Coś do Chleba”

Pętla Ekomuzeum „Chleb i Coś do Chleba” ma charakter symboliczny i funkcjonalny. Układ trasy opiera się na kilku założeniach:

- **Spójność tematyczna** – wszystkie punkty odnoszą się do codziennych praktyk życia wiejskiego, dziedzictwa kulinarnego, pracy rąk i opowieści rodzinnych. Dzięki temu uczestnicy wędrują nie tylko w przestrzeni, ale także w czasie i różnych znaczeniach lokalnego dziedzictwa.
- **Równowaga przestrzenna** – punkty rozmieszczone są zarówno w obrębie miasta Staszów, jak i w okolicznych wsiach (Podmaleniec, Mostki, Wiśniowa, Wola Wiśniowska, Wiązownica, Czajków), co pozwala na objęcie różnych form krajobrazu – miejskiego, rolniczego, leśnego, pałacowego i sakralnego.
- **Możliwość modularnego odwiedzania** – pętla może być pokonywana w całości (np. w formie wycieczki), ale też punktowo – w zależności od zainteresowań i możliwości czasowych uczestników. Poszczególne lokalizacje mogą być odwiedzane niezależnie lub tematycznie.
- **Orientacja na doświadczenie** – trasa nie jest linią, ale siecią powiązań – między miejscami a ludźmi, historią a współczesnością. Układ trasy ma zachęcać do aktywnego uczestnictwa, zadawania pytań, dzielenia się historią.
- **Punkt startowy/meta** - zachęca się, aby miejscem rozpoczęcia lub zakończenia zwiedzania Ekomuzeum „Chleb i Coś do Chleba” była wiatka w Staszowie, gdzie umiejscowione są informacje na temat całości pętli.

6. Plan realizacji koncepcji

Realizacja koncepcji ekomuzeum w Gminie Staszów została zainicjowana podczas warsztatu partycypacyjnego zorganizowanego w lipcu 2025 roku. Spotkanie to, które zgromadziło przedstawicieli lokalnych organizacji, instytucji, przedsiębiorstw i aktywnych mieszkańców, miało charakter inauguracyjny i stanowiło pierwszy etap budowania partnerstwa wokół idei ekomuzeum. Uczestnicy wspólnie opracowali mapę zasobów, zaproponowali nazwę pętli Ekomuzeum „Chleb i Coś do Chleba”) oraz określili wstępny przebieg trasy i katalog punktów tematycznych.

Etap I – Struktura partnerstwa i dalsze prace koncepcyjne

W kolejnym kroku planowane jest formalne zawiązanie partnerstwa – w oparciu o porozumienia, deklaracje przystąpienia lub inne uzgodnione formy współpracy. Niezbędne będzie przeprowadzenie

dodatkowych spotkań roboczych, podczas których partnerzy doprecyzują zakresy odpowiedzialności, sposób zarządzania i zasady funkcjonowania pętli.

Równolegle należy zrewidować i zatwierdzić ostateczny kształt trasy ekomuzeum, uwzględniając propozycje z warsztatu, dane terenowe i kwestie logistyczne. Na tym etapie istotne będzie również opracowanie regulaminu ekomuzeum, który określi m.in.:

- zasady członkostwa, przystępowania i wykluczenia,
- kompetencje koordynatora (wyznaczonego z ramienia Urzędu Miasta i Gminy Staszów),
- tryb podejmowania decyzji,
- model zarządzania (struktura formalna lub nieformalna),
- procedury ewaluacji i aktualizacji koncepcji.

Działaniom tym będzie towarzyszyć konsultacja koncepcji w szerszym gronie, z udziałem mieszkańców, lokalnych organizacji i przedstawicieli samorządu. Partnerstwo będzie miało charakter otwarty, umożliwiając rozszerzenie pętli o kolejne miejsca i inicjatywy.

Etap II – Instytucjonalizacja i wprowadzenie do obiegu turystycznego

Kluczowym działaniem będzie nawiązanie trwałej współpracy z Centrum Informacji Turystycznej w Staszowie, które stanie się punktem startowym pętli oraz miejscem promocji ekomuzeum jako lokalnego produktu turystycznego. Ekomuzeum zostanie wpisane w ofertę gminy i regionu, a jego obecność będzie widoczna w materiałach promocyjnych, mapach i informatorach turystycznych.

W tym etapie konieczne będzie także opracowanie i wdrożenie:

- systemu identyfikacji wizualnej ekomuzeum, obejmującego logo, piktogramy, kolory, materiały graficzne;
- systemu oznakowania trasy i punktów – tablice, drogowskazy, QR kody, oznaczenia kierunkowe;
- oferty edukacyjno-animacyjnej – warsztaty, oprowadzania, pakiety dla szkół i grup;
- koncepcji promocji, uwzględniającej obecność w mediach społecznościowych, działania PR, publikacje (foldery, ulotki, przewodniki).

Równocześnie partnerzy ekomuzeum przygotują zestaw projektów gotowych do wdrożenia (np. wydarzenia, mikrodziałania, warsztaty mobilne), które będą mogły być sukcesywnie realizowane w ramach dostępnych programów wsparcia.

Etap III – Realizacja działań i pozyskiwanie środków

Po sformalizowaniu partnerstwa i uruchomieniu podstawowych narzędzi działania, nastąpi etap realizacji konkretnych przedsięwzięć – zarówno w ramach pracy stałej ekomuzeum (np. punktów odwiedzin, warsztatów tematycznych), jak i wydarzeń cyklicznych np. Dzień Chleba – smaki naszych dziadków. Miejsko – Gminne Święto Plonów, Jarmark Wielkanocny i Bożonarodzeniowy w Staszowie, Majówka w Wiśniowej, „Noc Świętojańska nad Czarną”, Świętokrzyski Przegląd Kapel i Zespołów

Ludowych „Świętokrzyską Nutą Pisane”, Staszowskie Spotkania z Kulturą Łowiecką, Marsz Szlakiem Powstania Styczniowego – Wiązownica-Kolonia – Rytwiany, Bieg do Serca Kołłątaja, Tour de Kologne.

Istotnym elementem będzie pozyskiwanie środków na rozwój pętli – w szczególności:

- ze środków Lokalnej Grupy Działania (LGD), gdzie punktowane będą inicjatywy wpisujące się w strategię opartą na ekomuzeum;
- z programów regionalnych, krajowych i unijnych (np. NIW, KPO, fundusze kultury, turystyki, edukacji);
- poprzez udział w projektach partnerskich z innymi ekomuzeami w kraju i za granicą.

Na tym etapie planowane są także działania w zakresie sieciowania z innymi inicjatywami ekomuzealnymi, a także podjęcie prób wpisania pętli do szerszych sieci tematycznych – np. szlaków kulinarnych, dziedzictwa niematerialnego, turystyki wiejskiej i rzemiosła.

Tabela 1 Plan działania

Zadanie	Termin	Uwagi
Spotkanie inicjatywne – warsztat z mieszkańcami	lipiec 2025	Etap zrealizowany – początek procesu
Zebranie grupy partnerskiej i spotkanie robocze	sierpień/wrzesień 2025	Doprecyzowanie modelu działania
Konsultacje społeczne projektu pętli	wrzesień 2025	Uwzględnienie uwag mieszkańców
Rewizja koncepcji i ustalenie ostatecznego przebiegu	październik 2025	Finalizacja listy punktów i przebiegu
Opracowanie regulaminu i struktury organizacyjnej	październik/listopad 2025	Zasady członkostwa, zarządzania
Podpisanie porozumień współpracy	listopad 2025	Formalizacja współpracy
Współpraca z Centrum Informacji Turystycznej	listopad/grudzień 2025	Wprowadzenie pętli do oferty turystycznej
Opracowanie identyfikacji wizualnej i materiałów promocyjnych	grudzień 2025 – luty 2026	Logo, folder, mapy, tablice
System oznakowania pętli (tablice, QR, kierunki)	marzec – maj 2026	W zależności od środków finansowych
Opracowanie oferty edukacyjnej i wydarzeń cyklicznych	luty – maj 2026	Zajęcia, warsztaty, rajdy, festyny
Pozyskiwanie środków na działania	od 2026	W tym z LGD i innych źródeł
Ewaluacja działań i aktualizacja koncepcji	co rok od 2027	Monitoring jakości i rozwoju

Źródło: *Opracowanie własne*

7. Lista projektów do realizacji

Wskazana poniżej lista projektów wynika z diagnozy przedstawionej w rozdziale 3, analizy potencjału gminy oraz koncepcji pętli ekomuzeum (rozdział 5). Uwzględnia także plan realizacji koncepcji (rozdział 6) oraz konkretne pomysły wypracowane podczas spotkania warsztatowego z mieszkańcami i partnerami. Projekty zostały uporządkowane zgodnie z trzema głównymi etapami realizacji: budową podstaw partnerstwa i infrastruktury, wprowadzeniem oznakowania i promocji oraz długofalowym

rozwojem oferty i wydarzeń. Każdy projekt odnosi się do realnych potrzeb i potencjałów gminy, a jego wdrożenie pozwoli na uruchomienie oraz stabilne funkcjonowanie Ekomuzeum „Chleb i Coś do Chleba”.

Etap I: Partnerstwo i infrastruktura

Budowa wiaty w Staszowie jako punktu startowego/mety ekomuzeum – kluczowy projekt infrastrukturalny, realizowany w pierwszej kolejności ze środków LGD. Wiata będzie pełnić rolę miejsca spotkań, warsztatów i wydarzeń otwierających pętlę. To centralny punkt ekomuzeum, pozwalający na integrację uczestników i symboliczne rozpoczęcie „podróży za chlebem”.

Rewitalizacja młyna w Staszowie na cele ekomuzealne – dawny młyn to obiekt silnie powiązany z narracją o chlebie. Jego rewitalizacja pozwoli na stworzenie miejsca warsztatowego i edukacyjnego, w którym prowadzone będą pokazy mielenia zboża oraz zajęcia dla dzieci i młodzieży. Projekt odpowiada na potrzebę ochrony dziedzictwa materialnego i jednocześnie wzbogaca ofertę edukacyjną ekomuzeum.

Mała architektura i podstawowe udogodnienia przy punktach ekomuzeum – montaż ławek, stojaków rowerowych i tablic informacyjnych w wybranych lokalizacjach (Zalew nad Czarną, Pałac Kołtątajów w Wiśniowej, Jeziora Golejowskie, Kamieniotom w Smerdynie). Realizacja tego projektu odpowiada na potrzebę poprawy dostępności i komfortu odwiedzających, a jednocześnie pozwala na lepsze wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych.

Etap II: Promocja i oznakowanie

System oznakowania pętli ekomuzeum – przygotowanie spójnych tablic informacyjnych, kierunkowskazów oraz kodów QR w każdym punkcie ekomuzeum. Rozwiązanie to umożliwi samodzielne zwiedzanie i zapewni atrakcyjną formę przekazu treści historycznych, przyrodniczych i kulinarnych. Projekt odpowiada na zdiagnozowany brak jednolitego systemu informacji turystycznej w gminie.

Opracowanie i dystrybucja materiałów promocyjnych – stworzenie przewodnika ekomuzeum, mapy trasy i materiałów multimedialnych, dostępnych również w wersji cyfrowej. Projekt pozwoli na promocję ekomuzeum wśród mieszkańców i turystów, a także na prezentację lokalnych zasobów podczas wydarzeń regionalnych.

Certyfikacja produktów lokalnych „Chleb i Coś do Chleba” – wprowadzenie znaku jakości, który będzie wyróżniał najlepsze pieczywo, wędliny, produkty kulinarne i usługi związane z ekomuzeum. Dzięki temu lokalne produkty staną się rozpoznawalnym symbolem regionu i narzędziem promocji.

Etap III: Rozwój i wydarzenia

Program warsztatów w punktach ekomuzeum – cykl praktycznych zajęć w różnych lokalizacjach na terenie gminy, m.in.: pieczenie chleba w Wiązownicy-Kolonii; pokazy w piekarniach (Podmaleniec, Staszów) oraz Kołach Gospodyń Wiejskich i innych organizacjach posiadających zaplecze warsztatowo - edukacyjne, warsztaty w masarniach (Staszów, Czajków); zajęcia rękodzielnicze w Kołach Gospodyń Wiejskich. Projekt wzmacnia aktywność społeczną i umożliwi uczestnikom zdobycie autentycznych doświadczeń związanych z dziedzictwem kulinarnym i rzemieślniczym.

Pakiety edukacyjne dla szkół i grup zorganizowanych – program zajęć terenowych i lekcji w punktach edukacyjnych, takich jak Latarnia Leśna, Stara Szkoła w Wiązownicy-Kolonii, Kamieniotom w

Smerdynie czy Jeziora Golejowskie. Projekt odpowiada na potrzebę rozwinięcia oferty edukacyjnej i kieruje narrację ekomuzeum do najmłodszych mieszkańców.

Wydarzenia cykliczne pod szyldem ekomuzeum – największe wydarzenia kulturalne, społeczne, patriotyczne i sportowe gminy Staszów: Dzień Chleba – smaki naszych dziadków. Miejsko – Gminne Święto Plonów, Jarmark Wielkanocny i Bożonarodzeniowy w Staszowie, Majówka w Wiśniowej, „Noc Świętojańska nad Czarną”, Świętokrzyski Przegląd Kapel i Zespołów Ludowych „Świętokrzyską Nutą Pisane”, Staszowskie Spotkania z Kulturą Łowiecką, Marsz Szlakiem Powstania Styczniowego, Bieg do Serca Kołłątaja, Tour de Kologne zostaną wpisane do kalendarza ekomuzeum i promowane jako jego integralna część. Projekt pozwala połączyć istniejące inicjatywy w spójną sieć i zwiększa ich rozpoznawalność na poziomie regionalnym.

Rozwój oferty lokalnych przedsiębiorców w ramach naborów LGD – wsparcie dla piekarni, masarni, agroturystyk i restauracji (m.in. Piekarnia „Zdrowiej” P. Chałoński w Podmaleńcu, Piekarnia Słoneczna M. Dul w Staszowie, Piekarnia Drzymalscy w Wiązownicy Dużej, Zakładu Uboju i Produkcji Wędlin Gajek w Woli Wiśniowskiej, Zakładu Przetwórstwa Mięsnego Bonarek w Wiązownicy Dużej, Zakład Uboju Wędlin W. Dyl w Czajkowie Północnym, Agroturystyka Wiśniowy Młyn, Hotel & Restauracja Lord

w zakresie rozszerzenia usług i dostosowania oferty do potrzeb turystów. Projekt wpisuje się w zdiagnozowaną słabą stronę, jaką jest ograniczona baza noclegowa i gastronomiczna, i pozwala wykorzystać dostępne instrumenty wsparcia finansowego.

Sieciowanie z innymi inicjatywami – nawiązanie współpracy z sąsiednimi ekomuzeami, szlakami kulinarnymi i historycznymi województwa świętokrzyskiego. Projekt umożliwi gminie Staszów zwiększenie rozpoznawalności i włączenie się w szerszą sieć atrakcji, co odpowiada na zagrożenie konkurencji ze strony bardziej znanych gmin turystycznych.

Spis tabel, rysunków

Tabela 1 Plan działania.....	23
Tabela 2 Lista partnerów Ekomuzeum	30
Rysunek 1 Funkcjonowanie ekomuzeum	5

Bibliografia

Oficjalna strona Miasta i Gminy Staszów – <https://staszow.pl>

Vademecum samorządowca – portal SVS GUS – <https://svs.stat.gov.pl>

- Gmina Staszów – ogólne dane statystyczne
- Gmina Staszów – dane demograficzne
- Gmina Staszów – dane kulturalne
- Gmina Staszów – dane REGON

Fundacja Socjometr – Laboratorium Rozwiązań Społecznych, materiały projektowe i dokumentacja warsztatowa (w tym: zdjęcia mapy, oś czasu, lista uczestników, lista punktów)

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi”, dokumenty wdrożeniowe w ramach LSR 2023–2027

Strona sołectwa Wiązownica-Kolonia – <http://soltyswsi.pl>

Piekarnia Zdrowiej – <https://piekarniazdrowiej.pl>

Facebook – profile lokalnych podmiotów i organizacji:

- Koło Gospodyń Wiejskich i Gospodarzy „Chałeczki” – [Facebook](#)
- Stowarzyszenie Aktywna Kraina - [Facebook](#)
- Piekarnia Słoneczna – M. Dul – [Facebook](#)
- Bonarek Wyroby Wiejskie – [Facebook](#)
- KGW Wiśniowa – [Facebook](#)
- KGW Mostki „Kacanki” – [Facebook](#)
- Stowarzyszenie „MOST- Szkoła i My” – [Facebook](#)
- Hotel i Restauracja LORD – [Facebook](#)

Wikipedia:

- Kościół Przemienienia Pańskiego i Świętego Ducha w Wiśniowej Poduchownej – [Wikipedia](#)
- Kościół św. Michała Archanioła w Wiązownicy-Kolonii – [Wikipedia](#)

Palacpopielow.pl – Zespół Pałacowo-Parkowy w Kurozwękach – <https://www.palacpopielow.pl>

Browar Popiel – Restauracja Pałacowa w Kurozwękach – <https://browarpopiel.pl>

Ekoprzygoda.pl – Wiśniowy Młyn – <https://www.ekoprzygoda.pl>

Dolina Kacanki – strona stowarzyszenia – <https://www.dolinakacanki.pl>

Staszowski Ośrodek Kultury – wydarzenia – <https://sok.info.pl>

Echo Dnia – artykuł o preclach Sojda – <https://echodnia.eu>

Portal turystyka.staszow.pl

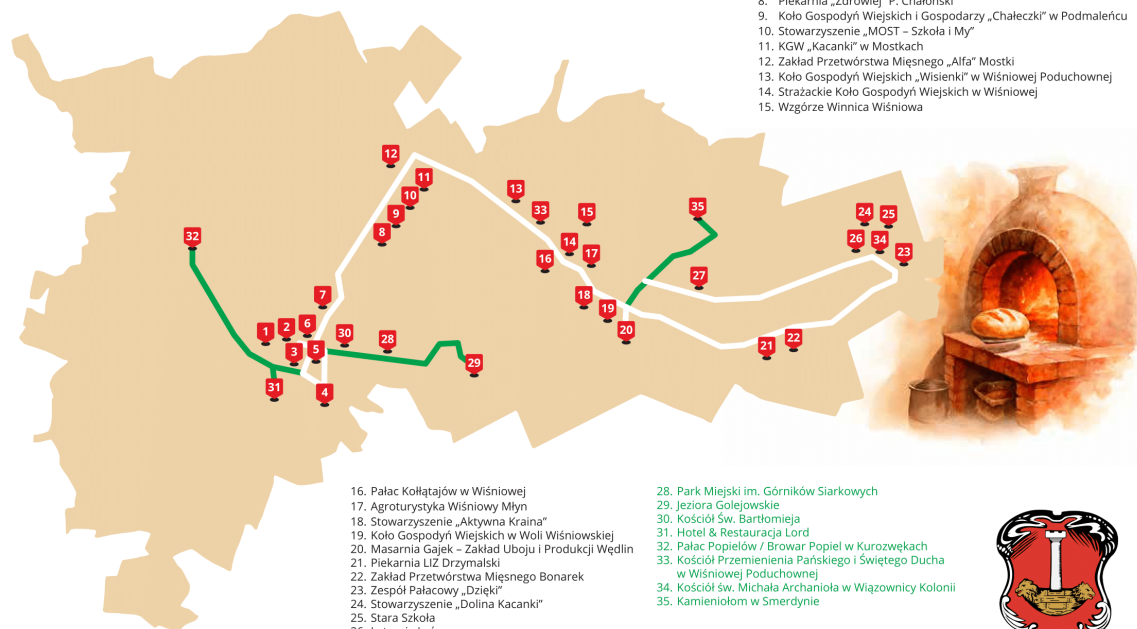
- Jeziora Golejowskie
- Tradycyjne wędliny z Czajkowa

Załączniki

Załącznik 1 – mapa Ekomuzeum „Chleb i Coś do Chleba”

GMINA STASZÓW
Ekomuzeum Chleba i Coś Do Chleba

1. Wiata Ekomuzeum w Staszowie
2. Zalew nad Czarną
3. Stary Młyn w Staszowie (do zagospodarowania)
4. Piekarnia GS Staszów
5. Ratusz – Centrum Informacji Turystycznej
6. Piekarnia „Sojda” - Regionalny produkt „Preclę Staszowskie”
7. Piekarnia Słoneczna – M. Dul
8. Piekarnia „Zdrowiej” P. Chałoński
9. Koło Gospodyń Wiejskich i Gospodarzy „Chaleczki” w Podmaleńcu
10. Stowarzyszenie „MÓST – Szkoła i My”
11. KGW „Kacanki” w Mostkach
12. Zakład Przetwórstwa Mięsnego „Alfa” Mostki
13. Koło Gospodyń Wiejskich „Wisienki” w Wiśniowej Poduchownej
14. Strażackie Koło Gospodyń Wiejskich w Wiśniowej
15. Wzgórze Winnica Wiśniowa

16. Pałac Kółtająw w Wiśniowej
17. Agroturystyka Wiśniowy Młyn
18. Stowarzyszenie „Aktywna Kraina”
19. Kolo Gospodyń Wiejskich w Woli Wiśniowskiej
20. Masarnia Gajek – Zakład Uboju i Produkcji Wędlin
21. Piekarnia LIZ Drzymalski
22. Zakład Przetwórstwa Mięsnego Bonarek
23. Zespół Pałacowy „Dzięk”
24. Stowarzyszenie „Dolina Kacanki”
25. Stara Szkoła
26. Latarnia Leśna
27. Zakład Uboju Wędlin W. Dyl

28. Park Miejski im. Górników Siarkowych
29. Jeziora Golejowskie
30. Kościół Św. Bartłomieja
31. Hotel & Restauracja Lord
32. Pałac Popielów / Browar Popiel w Kurozwałkach
33. Kościół Przemienienia Pańskiego i Świętego Ducha w Wiśniowej Poduchownej
34. Kościół św. Michała Archanioła w Wiązownicy Kolonii
35. Kamieniołom w Smerdynie

Załącznik 2 – Lista partnerów

Tabela 2 Lista partnerów Ekomuzeum

l.p.	Osoba reprezentująca	Nazwa podmiotu
1.	Bonarek Joanna	Zakład Przetwórstwa Mięsnego Wiesław Bonarek
2.	Chatońska Aneta	KGWiG „Chateczki” w Podmałeńcu
3.	Chatoński Paweł	P.P.U.H. Piekarnia „Zdrowiej”
4.	Dul Monika	Zakład Piekarniczo-Cukierniczy - Dul Monika
5.	Gajek Dyl Beata	Zakład Uboju i Produkcji Wędlin Teresa Gajek, Beata Gajek-Dyl
6.	Jarosz Joanna, Sobieniak Mariusz, Barańska- Kondek Justyna	OSP Staszów
7.	Kargulewicz Zuzanna	Koło Gospodyń Wiejskich „Kacanki” w Mostkach
8.	Klimek Jolanta	Stowarzyszenie „Aktywna Kraina”
9.	Klimek Jolanta	Koło Gospodyń Wiejskich w Woli Wiśniowskiej
10.	Urban Małgorzata	Koło Gospodyń Wiejskich „Wisienki”
11.	Piwowarski Jacek	Stowarzyszenie „Dolina Kacanki”
12.	Reczko Krzysztof	Stowarzyszenie „MOST- Szkota i My”
13.	Sojda Renata	Piekarnia, Krzysztof Sojda

Źródło: Opracowanie własne